

PEST ÉS BUDA ÉLETE A KIEGYZÉS UTÁN

Milyen volt az élet a két városban, Pesten és Budán akkor, amikor a két testvérvárost még nem egyesítette a közigazgatás, csak a szívek egyesültek az örömben, hogy ismét Szent István utódjának fején ragyog a magyar korona? Mi sem természetesebb, minthogy történetünknek ez a korszakos, örvendetes eseménye az egész életre rányomta bélyegét. Nemcsak a politikusok, de az egész társadalom, a nemzeti érzés nagyszerű felbuzdulásaival, hatalmas tüntetéscseivel harcolt függetlenségünk, alkotmányosságunk visszavívásáért. S mikor 1866-ban a kiegyezés, Deák és Andrássy nevezetes audienciája után biztosítottak látszott: ez a bizonyosság elöntötte derűjével a lelket. Különösen visszatükröződik ez abban a fogadtatásban, amelyben az uralkodópárt december haválari részesítették s amelyről az egykorú laptudósító többek közt ezt mondja:

A kis fehér lányok nagy bámulatukban idejekorán ejtették el virágaikat és efiledtek éljenezni, míg egy köpoés uriember olyan hangosan, hogy a császárné mosolyogva fordult azon oldal felé, mely lelkesülten elkiáltta magát:

— Ez aztán a szép menyecske!
Egy másik meg így fejezi ki elragadtatását:

— Kalpag is van a fején, ejnye be jól ilik neki!

A császárné nyájas figyelemmel hallgatá és szeméből meglátszott, hogy minden szót megértett. Miután a császár az üdvözlő beszédre szépen csengő magyarsággal felelt, a kislányok felocsudva bámulatukból, a felséges asszonyhoz közeledve pompás virágbokrétát nyújtottak át neki, mely a magyar és bejor színeket a legszerencsésebb vegyületben mutató.

Akkora volt bizony a lelkesedés, hogy mint a *Vasárnapi Ujság* kuriozum címmel közli, egy vidéki mérnök azzal az indítvánnyal állott elő, hogy a koronázásakor a Duná vizére piros-fehér-zöldre kell festeni, ami szerinte könnyű dolog. Egyéb baja nincs? kérdi az ujság.

Az alkotmányos élet hajnalhasadása különösen érdekesen tűnik föl az ujságokban is. A képes lapok egy-

más után közlik a szabadsághősök arcképeit, a szabadságharc csatatareinek látképeit és a *Vasárnapi Ujság* március harmadiki számában először jelenik meg nyomtatásban Tompa Mihály híres költeménye *A gólyához*, amelyet eddig csak kéziratban terjesztettek a busuló honfiak. Pákh Albert lapja a költeményt ezzel a megjegyzéssel kíséri:

Örvendünk, hogy a költemény kétségbeeső hangja többé a nemzeti érzelmek kifejezése nem lehet.

Tisza Kálmán 1867-ben

Rendkívüli fényvel megy végbe a koronázás ünnepe a nemzet ujjongása közepette és egyáltalában nagy reményekkel és lendülettel indul meg az új élet. S ami mindig a gazdasági föllendülés ismérve, hozzáfognak a városrendezéshez is, a girbe-gurba utcákon megjelennek a bontó csákányok s egy-egy régi ház eltüntetését és egy-egy új fölépítését eseményként regisztrálják az újságok. Hazafias lelkesedéssel buzdul föl a mozgalom, hogy az utcákat, tereket nemzeti hősök és költők neveire kereszteljék. Minderre nagy befolyása van a Budán időző udvarnak. Például *A Hon* 1868 elején megemlíti, hogy a belügyminiszter elrendelte az Albrecht-ut öntözését, amikor az udvarnálunk tartózkodik és kérdi, hogy nem lehetne-e ezt az intézkedést akkor is fenntartani, amikor nincs Budán az udvar? A Király-utca elkészítését is sürgeti a belügyminiszter arra való utalással, hogy május elsején az uralkodópár sétakocsizást akar tenni a Városerdőbe. Hát különben nem kellene elkészülnie a Király-utcának? — kérdezi *A Hon* és példázatot idéz e hivatalos felfogás képtelenségének illusztrálására:

István nádor tisztartói zsákba fogták a nyulakat és úgy kötötték ki azokat az utak szélén, amerre a nádor elhaladt, az utvonalon pedig fehér patyolatban állottak sort a gulyások, hadd képzelje őfensége, hogy minden Ekorban nyul terem és a gulyások mindig fehér patyolatban járnak.

A magyar Potemkinnek ezt a meszterkedését a lapok élesen elítélik és

kivánják, hogy általánosan tisztogassák, esinosítsák a várost, ne csak akkor és ott, ahol a király szeme látja. Éppen nem aulikus hangok a nagy elnyomás után...

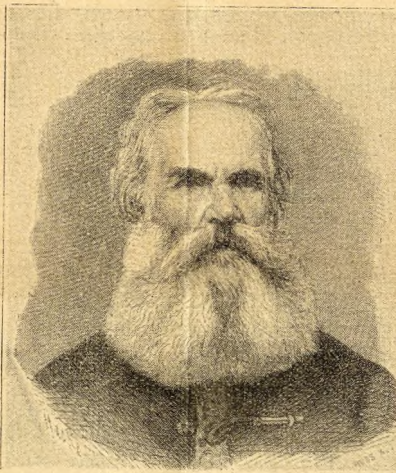
A kiegyezés utáni legelső években kezdenek foglalkozni a vízvezeték létesítésével is, mert hiszen akkoriban még puttonyos emberek jártak be a várost és kiabáltak be az udvarokba: *Donauwasser!* Pest városa 1868-ban megbizta a híres William *Lindley* mérnököt, hogy készítse el a vízvezeték összes terveit, kikötvén, hogy a vízműnek hatszázezer forintnál többbe nem szabad kerülni, öt száza-

lék tiszteletdíj illeti meg a tervezőt, aki tartozik saját költségén évente két-háromszor Pestre utazni és addig itt időzni, míg az építés azt megkívánja. A közvélemény sürgette a *Lánchid díjmentessé tételét is*, amiről ujságcikkben kimutatta, milyen nagy akadálya az ipar és kereskedelem fejlődésének a hidpénz. Egyszermind sürgette a cikk, hogy még két hidat építsenek,

egyiket a Gellért-heggyel szemben, a másikat a Margitsziget alatt.

Hanem hát, ha a haladás lüktető láza forrt is az erekben s Pest város közgyűlése egyre-másra foglalkozott is a városfejlesztő tervekkel: azért a tanácskozó teremben minduntalan felszólt egy-egy hang — a multból. Ugyancsak konzervatív gondolkodásáról tett például bizonyosságot egy derék városatyja, dr. *Havas Ignác*, aki, fölmerülvén az indítvány, hogy a gyűléseket este tartsák, élesen kikelt e vakmerő felfogató eszme ellen:

— Először is: este 10 órakor minden jóra való ember lefekszik; de az esti

Táncsics Mihály 1867-beli arcképe.

ülés nem is fér össze a magyar nemzet géniuszával, sem ősi alkotmányunkkal!

Honnan vette a néhai való jámbor városatya, hogy a nemzeti géniusz nem fér össze az éjjeli tanácskozással, holott eleinte mindig is szerették az éjjeli üléseket (ha nem is mindig a zöld, de a fehér asztal mellett), azt bizony nehéz volna kideríteni. Meg is jegyezte róla a *Magyarország* és a *Nagyvilág*:

nak. A farsangi tudósítók szerint a királyasszony előszeretettel jelent meg fehér, kivágott uszályos ruhában, egyszerű fejdisszel. Az udvari bálók hölgyközönsége óriási fényűzést fejtett ki: a hölgyek öltözékei, mint az ujságok írják, *gyémántokkal és drágakövekkel pazarul el voltak árasztva.*

Megtelnek az éttermek s a *Fővárosi Lapok* megjegyzi 1871-ben, hogy a Hungária főpincérének jövedelme a

Erzsébet királyné magyar hölgyek körében Budán.

— Ha doktor Havas egyebet se mondott volna, ez jobban megőrzi emlékét, mint egy vaskos monumentum...

A MULATÓ ORSZÁG

Fényes udvari élet kezdődött a kiegyezés évében s folyt aztán tovább évről-évre, a budai várpalotában. A központ: az ifju szépségében tündöklő királyné, akinek kedvességéről, nyájasságáról a lapok előszeretettel ir-

hatosos borralalókból naponta 100—160 forintra is fölmegey.

Nyaratszaka a Császárfürdői bálók tettek szert nevezetességre és eleven volt az élet fürdőinkben is. *Balatonfüredről* jelenti a *Fővárosi Lapok* fürdőlevele, — amely műfaj akkor tudvalevően rendkívül divatos volt — hogy ott olyan sokan nyaralnak, hogy a fürdőkádban alusznak a vendégek, meg a lépcsőház alatt elhelyezett gyaloghintón. Megjegyezzük, hogy 1867-

ben olyan hideg volt a nyár, hogy július havában mindenki bundában és nagykendővel nyaralt és a fürdőlevél írója így fejezi be tudósítását:

További élményeimről, az itteni társaságról később írhatok, mert most már az ujjaim fáznak, miután kandallóm tüze az írás alatt egészen kialudt.

A Nagyvárad melletti Püspökfürdőről közli egy fürdőlevél, hogy annyira telve van, hogy még koronázási áron sem kapni ott szobát. (Ebből kitűnik az is, hogy akkor is tudták, mi az a konjunktúra és a koronázás konjunkturáját ugyanesak iparkodtak kiaknázni.) A Püspökfürdő fürdői rendszabályainak ortografiáját és hibás magyarságát is megrójják, amely a *Hazánk* és a *Külföld* című lap megjegyzése szerint még az *izléstelenység és döcögősség régi éveiből származik*. De különösen kikelnek a méregdrága ételek ellen:

— *Egy adag kenyér négy krajcár!*
— háborodik föl a cikkíró és hozzáteszi:

— *Nálunk oly türelmes és kevés-igényű a közönség, hogy drága pénzért ezt is szépen megköszöni.*

Akáresak mostanában...

HÁROMÓRÁS UTAZÁS A VÁROSERDŐBŐL PESTRE

A Margitszigetet 1869 Pütkös napján nyitották meg a nagyközönség számára, az egykorú krónika szerint óriási közönség jelenlétében, fényes bálal, amelyen résztvett József főherceg is. De a Demokrata Párt legnépszerűbb szórakozó helye a *Városerdő* volt, amely akkor még joggal viselte az erdő nevet, hiszen hire sem volt ott a levegős, tágas tereknek, a pompás parkirozásnak. Sűrű bokrok, irdatlan fák között kanyarogtak ott az utak, ösvények. A *Vasárnapi Ujság* tárcarovatában igen kedvesen ír le egy délutánt, amelyet a tárcá írója a zöldben töltött. Mindenekelőtt a tavon rajzó élet ragadta meg a figyel-

mét, amelyet vasárnap ellepnek a ladikok s a pajzán legények nagyban mulatnak azon, ha az ingó vízi járművekben a leányok kétségbeesve sivitanak. A vendéglőben izzadva szaladgálnak a pincérek és egyre hangzik ajkukról a kiáltás:

— *Gleich!* (Szomorúan jellemző tünete annak, hogy Pesten még a hatvanas években német volt a kiszolgáló pincérek nyelve.)

Festőien írja le a tárcairó a megkapó idilleket az árnyas fák alatt, ahová letelepszene a családok — *ugymond — és sorba járnak az é-cikkek*. Azután a kintorna hangjai mellett megindul a tánc, amelyet *a nők is meglehetősen pongyolán járnak*. Az író megrójjá őket azért is, hogy keringőt táncolnak, amelyben mindig megbotlanak. Mért nem a csárdást táncolják, amikor azt jól tudják? Mért utánozzák az urí rendeket?

— *De hát —* vigasztalja magát — *az ilyen majomkodás már együtt jár a nagyvárosi étellel.*

Megható a Városliget krónikásának az a megfigyelése is, hogy itt-ott, a bokrok között, „*ittas emberek horkolnak és némelyik mellett ott van a hü nő is, aki még ilyenkor sem hagyja el.*“

Azonban a Városerdő megközelítése nem volt könnyű dolog. Ezekben az esztendőkből még lófejű vasut eszilíngelt Budapest utcáin. Természetesen csak néhány vonala volt kiépülve, először a Városliget-Kálvintér és a Váci-, most Vilmos császár-uti vonal. Mostanában elég sűrűn hangzik el panasz a villamosközlekedés ellen, de olvassuk el csak *A Hon* cikkelyét, amely az Ur 1868. évében szól a következőleg:

Pütkös első napján délután hat órákor ült föl a társaság a Városligetben és este kilenc órákor volt szerencséje Pestet ismét láthatni. Ez idő alatt csak négyszer fordult ki a kerékvágányból az ingadozó koci, egy ízben pedig a mellékutcaából kivágatott terhes szekér döfte oldalba,

hogy ki- és majd jelfordult. Figyelmeztetjük az igazgatóságot, hagyja meg a vezetőköknek, hogy gyakran sipoljanak, a kocsisoknak, hogy a fordulóknál lassabban hajtsanak, mert a kójutatóknak nincs kedvük tornagyakorlatokat végezni azzal, hogy a kocsiat beemelgessék.

Ez volt aztán a kedélyes lóvasutózás, amikor az utasoknak neki kellett vetniök a vállukat, hogy a kocsiat visszaemeljék a sinre, ha tovább akartak vasutazni a pénzükért!

*

Az állatkert mindig dédelgetettje volt a sajtónak: akkor is sokat foglalkoztak vele. Bámulattal adóznak egy-egy ujonnan érkezett exotikus tüneménynek. Különösen egy-egy zsiráf megérkezésekor kiált fel csodálkozva a *Vasárnapi Ujság* krónikása:

— *Meglepő, hogy husból és csontból hogy tudott ennyit összegyűjteni pusztaszakoszon!*

Az Állatkertben egyébként bálákat is tartottak minden hétfőn, hogy odavonzák a közönséget, az akkori lapok stílusa szerint: *odagyökereztessek a megszokást.*

TOMEOL A SORSJEGYLÁZ! SOK AZ ÖNGYILKOSSÁG!

És lám, az általános föllendülés ellenére, mégse mindenki csak a munkában kereste boldogulását. Abban az időben is találkozunk azzal a jelenséggel, amelyről azt hinnénk, hogy csak a mai szerencsevadász kor tünete. Javában dühöngött a *sorsjegyláz* s a *Vasárnapi Ujság* 1867-ben panaszosan fölajdul:

— Száz meg százezer sorsjegy foreg a világ kezén. Sőt, ha valamennyit akarjuk számbavenni, a milliókat is túlhaladják. Ide nem érte a kislutrit és jótékonyági sorsjátékokat, melyek folytonos adózásban tartják tárcáinkat. És minden nyertes a legnemesebb szándékokat akarja megvalósítani. Adni fog szegényeknek, közintézeteknek,

gyámolítja a tudományt, a művészetet és szeretettel ringatja magát azon szép eszmében, hogy ezentul független ember lesz. De hát fogadkozásukat rendszeren nem váltják be és nem lesznek függetlenek, hanem rabjai az aranynek. Ezért is jól rendezett államban nincsen sorsjáték Angliában, Amerikában a legmagasabb fokát érte el a jólét, mert ott a munka az, amelynek gyarapodása gazdagságot ad és alig van példa rá, hogy szorgalom ne vette volna még ott jutalmát. A szerzett vagyont jobban is becsülik, míg az álmában meggazdagodott ember rövid időn ad tul a hirtelen nyerevényen. Lehet, sőt reméljük is, hogy az 1848-ki törvények szellemében szerkesztendő új törvények el fogják törölni a kis lutrit, amely vért, velejét szívja a népnek.

Érdekes azonban, hogyan is ment akkor a sorsjegyek terjesztése? Ugyan csak a *Vasárnapi Ujság* megírja, hogy Arad megyében egy Laurisen János nevű görög katolikus lelkész tíz sorsjegyet kapott, amiből öt darabot földmivelő hívei között helyezett el. A derék emberek a sorsjegy vételére fejében egy-egy napot voltak kötelesek kapálni. A sorsjegykibocsátó vállalat a pártolás e szokatlan, de lelkes példáját örömmel vette tudomásul és elhatározta, hogy akik nem nyerne, azoknak a *Keresztelő Szent János tavalyi albumlap* egy-egy példányát fogja ajándékolni megkülönböztetni.

Szóval, akkor még jobban jártak azok, akikre a szerencse istenasszonya nem mosolygott, mert legalább a *Keresztelő Szent János albumának* megkapták egy-egy tavalyi példányát!

És szinte hihetetlen, hogy az új élet e föllendülése korában az ujságok keserves panaszban törnek ki az öngyilkosságok megdöbbentő mérvben való szaporodása fölött. Minden nap megkívánja a maga áldozatát — írja *A Hon* — és egyszerre három öngyilkosságról ad hirt.

Mit szóljunk akkor most mi, szegény trianoni magyarok?

NAGY A DRÁGASÁG!

Ugy bizony: ezekben a régi jó időkben is fölhangzott a panasz: elviselhetlen a drágaság! Már föntebb említettük, hogy a fürdőhelyeken uralkodó árak ellen kikelték a lapok, de a fővárosi élet drágasága ellen is általános volt a panasz. A *Hazánk és a Külföld* 1870. évben megírja, hogy a Nemzeti Színház zenekarát néhány zenésszel akarják kibővíteni, de a Bécsből hívott muzsikuskok *nem mennek* Pestre jönni. Mitől félnek? Az itteni drágaságtól! A hatóságokat is egyre támadják, hogy télvíz idején nem gondoskodik legalább a szegényebb néposztály részére olcsóbb fűtőszerről.

Még egy rokonvonás a mai időkkel: a háziasszonyok panaszkodnak, hogy nincs használható cseléd! Tanuskodik erről a *Fővárosi Lapok*, amelynek hasábjain 1871-ben egy gazdaasszony elírja, hogy a régi jó cselédek már egészen kivesztek.

A közbiztonság sem állhatott valami jó lábon, mert 1868-ban Pestváros közgyűlése azzal a kéréssel fordult a honvédelmi miniszteriumhoz, hogy mivel poroszlók (értsd rendőrök) szaporítására a városnak nincs elég pénze, bocsássanak rendelkezésére legalább százötven katonát. A főparanokság ennek a kérésnek csak részben tett eleget, mert csak huszonnégy gyalogost és tíz lovast adott, kikötvéen, hogy a közlegénynek a város tiz-, őrzetőinek tizenöt-, szakaszvezetőnek husz krajeárt fizessen. A közgyűlés megbotránkozással fogadta kérése ilyenén elintézését és kimondta, hogy elvárja kérése teljesítését. De bizony hiába várta.

PARLAMENT ÉS SAJTÓ

Dehát nem szabad a parlamentről sem elfeledkeznünk. Bizony, akkor is csak azt írták a lapok:

Képviselőink az Országházban heves vitákat folytatnak, néha a legszenvedélyesebb hangu kitöréseket hallatva, a lakomák azonban

egyesítik őket. (Nem tévedés ez, nem a mai kor krónikáját olvaszuk?)

Ami pedig a sajtót illeti, 1867-ben 5 napilap, a hetilapokkal, képes és más lapokkal együtt 122 lap szolgálta a közvéleményt, s ezekből 74 a fővárosban, 48 a vidéken jelent meg. 1871-ben pedig 13 napilap, összesen 164 ujság jelent meg, közülük 99 a fővárosban, 65 pedig a vidéken. Meg kell azonban adni, hogy bizony a sajtószolgálat némi kivánnivalót hagyott fönn, mert például 1868-ban *Adorján Boldizsár* földbirtokos, jónevű poeta haláláról *egy hónap múlva értesültek a lapok*, pedig Gömörben hunyt el...

A lapok különben a politikai eseményeken kívül az iordalomnak, művészetnek szentelnek bőséges teret, a hetilapok pedig rendkívül sűrűn közlik az ismeretterjesztő cikkeket, kivált a természettan köréből. A jó *Vasárnapi Ujság* 1867-ben öt folytatásban közli az *Igazító vélemény a dérről* szóló tudományos értekezést. S hogy milyen érdekességekkel szolgáltak a közönségnek, arra nézve különösen jellemző a *Fővárosi Lapok* az 1868-ban megjelent híreस्कéje:

Egy nő amonnan a Szamos vidékéről arról értesít minket, hogy egy szép napon elővette férje engedélyezett dupla fegyverét s félvén az „ebek harcától”, egy lövéssel négy dühös ebet agyonlőtt. Így állunk itten, — teszi hozzá — Magyar-Honunkban, nem hogy a férjem, hanem még a nők is — kivált a haza védelmére — fegyverüket eldurantani bátrak. — Mivelhogy a levél retour recepissével volt küldve, hát voltunk bátrak azt e rovatunkba bedurantani.

A ZSIDÓK EGYENJOGUSITÁSA

A koronázási országgyűlés még 1868-ban is együtt maradt s működését általános helyeslés és örvendezés kísérte. Ennek a nevezetes országgyűlésnek egyik legnevezetesebb alkotása volt a *zsidók egyenjogusításáról* szóló 1867-iki törvény, amelynek visszhang-

jául iktassuk ide a *Magyar Zsidó* hetilap *Farkas Albert* aláírású versét:

Hát nekem is van már s itt ez a föld
 hazám?

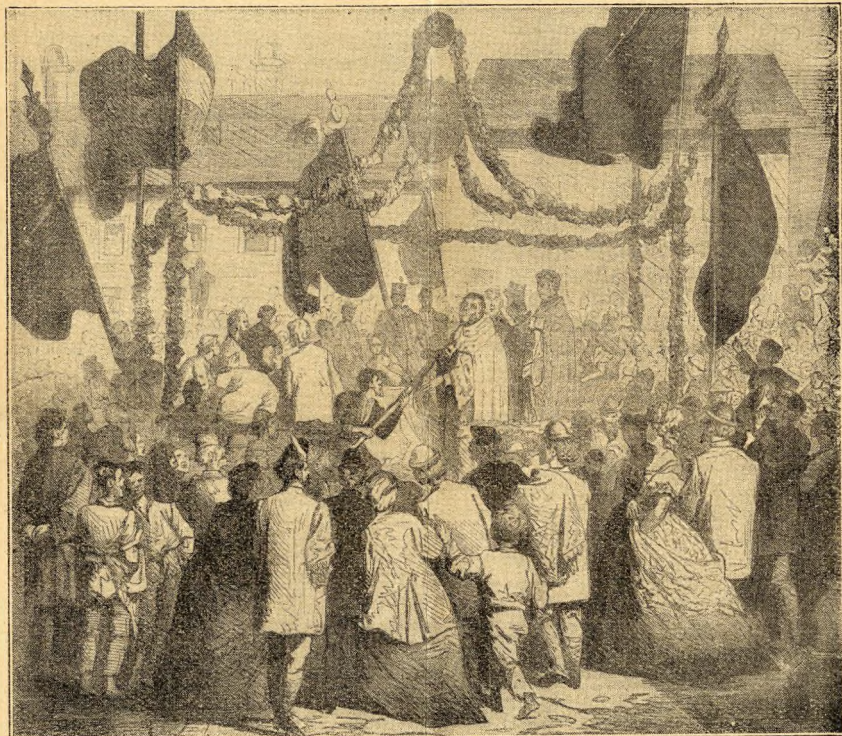
Ó hoi vegyem a szót, mely hiven s igazán
 Viszi s odaadja dobogó lelkemet

Én imádott hazám, egyedül teneked?
 Ah, de ilyen szó nincs, ez mind helye
 semmi!

Föl hát, rajta zsidók, hazafiak: *tenni!*

gyarul kívánja letenni, anyanyelve a magyar lévén. A kérelem azonban nem teljesítettett azon okból, mivel a zsidók elé szabott eskü-minta nincs meg magyarul és azt előbb magyarra kellene fordítani.

A *palesztinai* zsidó ország eszménye különben már akkor nálunk is fölmerült. *Andrássy Gyula* grófot 1868-ban

Zászlószentelés az aradi dalárünnepélyen.

(Munkácsi Mihály rajza.)

A zsidóság különben erősen igyekezett hazafias érzését kitüntetni, amire rávilágít a *Hazánk és a Külföld* 1867-ben megjelent hire:

A zsidó eskü. F. hó 7-én egy izraelita ifjunak Pestváros törvény széke előtt esküt kellett letenni. A törvényszéki tollnok az eskü szavait németül kezdi felolvasni, mire az ifju kijelenti, hogy ő az esküt ma-

fölkereste egy rabbinus, mint *A Hon* jelentette s arra kérte, használja föl befolyását arra, hogy a zsidók kaphassák vissza Palesztinát.

A VÁNDOR KÖNYVÁRUS

S a kulturális élet? A kiegyezés ezt is föllendítette. Az Akadémia üléseinek nagy közönségük volt. Pedig sokszor előfordult, hogy nem valami idegizgatón érdekes tárggyal foglalkoztak a tudósok a nagyközön-

ség előtt. A kultúra terjesztésére jellemző a *Vasárnapi Ujságnak* 1868-ban megjelent ez a kis közleménye:

Vándor könyvtárus. Kugler Adolf pesti könyvtárus tudatja, hogy Pfiszterer Nándor ügynökét Magyarországon több vidékének beutazásával megbizta s az irodalom bármily nyelvű termékei árulására, rendelkezésükre, előfizetések fölvételére fölhatalmazta.

De hát nem csoda, hogy az olvasóközönség oly kevés ezerre korlátozódott. Hiszen például a *Hazánk és a Külföld* hetilap 1870 februárjában közli, hogy Magyarországon 2494 lélekből csak 22 van beavatóva az olvasás és írás tudomá nyába!

KIK AZ IDIÓTÁK?

De ha sok rokonvonással találkozunk az akkori idők krónikájában a mai étellel, annál nagyobb az ellentét a nőkérdésben a mai és az akkori felfogás között. A *Magyarország és Nagyvilág* 1868-ban az amerikai *Female Kollege*, a nők egyeteméről hoz tudósítást és siet megjegyezni:

Ne ijedjen meg az olvasó ettől a címtől! Nem azért irtuk le, *mintho egy női egyetem mellett kívánnánk izgatni*. Ellenkezőleg, előttünk a női ragyaságot mindig a házi kör munkái és a családi erények fogják képezni. *Mink nem vagyunk olyan idioták, hogy a tudákos nőket az emberiség díszének tekintsük!*

Különben azzal folytatja a cikkirő, hogy a nők művelődésének azért mégsem merev ellensége, mert az *összartja őket a pipereszomjtól*.

A *Hazánk és a Külföld* rendkívüli szenzáció gyanánt hosszú cikkeiben foglalkozik azzal a tüneménnyel, hogy *a nők már kávéházba járnak!* De azért a nőmozgalom feltartóztathatatlanul haladt és 1871 októberében meg is alakult Veress Pálnénak, a magyarországi nőmozgalom egyik uttörőjének szeszével a Nőképző egyesület. S csakhamar hivatalokba is bevonultak a nők. 1871-ben tanfolyamot rendeztek női távirászkok számára, amelynek megnyitásakor Dvorák főtávirász így buzdította a tanfolyam résztvevőit:

— *Bizonyítsák be önök, hogy a mi honleányaink képesek nemcsak a szerető férfi szívéhez simulni, de gondolkodó fejének munkájához is föllérni . . .*

Végezzük pedig e cikkünket az 1870 január elsején megejtett népszámlálás adataival, amely szerint Pestnek 200.824, Budának 54.577, összesen tehát 255.401 lakosa volt. Az 1842. évben 61.139 lelket számláltak össze Pesten, 30.139-et Budán, a két város lakossága tehát kétszeresénél is többre emelkedett s egyre nőtt a világvárosi méretekig. S ha nem jó közbe a világháború és Trianon . . .

A mai Ferencz József-tér a koronázás évében. (Egykori rajz.)